

Recensioner

Global Care Work: Gender and Migration in Nordic Societies,
Lise Widding Isaksen (red.), Lund: Nordic Academic Press, 2010

Global Care Work fångar *Zeitgeisten* avseende hur hemarbete, omsorg och vård förändras genom immigration av kvinnor till de nordiska länderna. Au pairs, medborgare från Östeuropa och andra länder utgör en växande grupp av arbetskraft som tar hand om barn och äldre, städar och vårdar nordiska medborgarna. Antologin belyser tematiken ur flera olika synvinklar: de sociala, medborgarliga och arbetsrelaterade rättigheter invandrade kvinnor (inte) har, frånvaro av facklig organisation, arbetssituationen, hur invandrade kvinnor betraktas av fackliga företrädare, av sina arbetsgivare och i den offentliga debatten, samt hur de själva agerar som mödrar och arbetare. Metodiskt används främst kvalitativa intervjuer och jämförande studier av rättsliga ramar i de nordiska länderna.

Teoretiskt utgår författarna i *Global Care Work* från tre traditioner: forskningen om *global care chains* (Hochschild 2000), om relationen mellan genusjämlighet, migration och välfärd (Lutz 2008, Williams 2007) och om den nationella välfärdsstaten (Esping-Andersen 1985, 2009). Frågor som frekvent tas upp i boken är vad invandringen betyder för den nordiska välfärdsmodellen och för jämlikhet avseende genus, klass och etnicitet. Teoretiskt ifrågasätts främst välfärdsstatsforskningen:

1. Välfärdsforskningens fokus på nationen missar utvecklingen av gränsöverskridande arbete, över gränserna spridda familjer och den ökade individuella rörligheten överlag. Välfärdsforskningens fokus på medborgarliga rättigheter missar enligt författarna att det idag finns icke-medborgare involverade i produktionen av välfärd samt att medborgare i ett land flyttar till andra länder. Vidare försummar välfärdsforskningen att iakta relevansen av globala ojämlikheter som delvis kan anses som en orsak till migration enligt författarna.
2. Därtill ifrågasätts den sedvanliga klassifikationen av de nordiska välfärdsstaterna som genus-vänliga: nordiska välfärdsstaters öppning för invandring av (delvis välutbildade) kvinnor och skattereduktion för hushållsarbeten ger (främst) kvinnor endast begränsade möjligheter att lämna lågstatusarbeten, att få arbetsrelaterade och sociala rättigheter och tar inte hänsyn till att dessa kvinnor i sin tur separeras från sina familjer. Arbetsdeltagandet för nordiska kvinnor underlättas, men ersätts inte av manligt deltagandet i vård och hushåll eller lösningar med bättre villkor för vård- och hushållsarbetare.

Författarna följer främst Hochschild, Lutz och Williams vad gäller betydelsen av migration och dess reglering, betydelsen av en ofullbordad genusrevolution och betydelsen av internationell ojämlikhet. Antologin visar den fortsatta betydelsen av nationalstatens lagstiftning, men författarna visar hur även lagstiftning bortom sociallagstift-

ning i snäv bemärkelse, dvs. lagstiftning avseende migration och skatter i såväl immigrations- som emigrationsländer har betydelse för välfärdsstatens tjänsteproduktion samt för den individuella välfärden av nordiska och invandrade kvinnor.

Det dominerande temat i boken handlar om *au pairs* som utför hemarbete och tar hand om barn i danska och norska hem (kap. 2-5, 11). Den rättsliga konstruktionen av *au pair* är fortfarande präglad av idén om internationellt kulturutbyte och språkinläring, vilket medger endast få arbetsrättsliga och sociala säkerheter (kap. 4 Calleman). Denna lagliga situation står därmed i kontrast till det arbete som de facto förväntas av mottagande familjer och utförs av *au pairs*. Denna lagliga ram medför en osäker situation för *au pairs* som 'icke'-arbetstagare. Vidare visas att den största gruppen av *au pairs*, Filippinare, dessutom blir belastade av att vara illegala *au pairs*, då den filippinska regeringen förbjuder för de egna medborgarna denna form av aktivitet (kap. 2 Hellum). Det filippinska förbudet tas dock inte i beaktande av den danska och den norska regeringen (men av t.ex. den finska och svenska lagstiftningen), vilket leder till korruption i form av att blivande *au pairs* mutar filippinsk personal.

Den danska och norska självbilden av att vara kvinnovänliga samhällen ifrågasätts utifrån den roll som *au pairs* spelar (kap. 2 Hellum och kap. 3 Bikova): medan den offentliga debatten framhåller immigration som en win-win lösning för nordiska och invandrade kvinnor, lyfter författarna istället fram att problematiken ligger i en ofullbordad genus-revolution. Män utför fortfarande inte hemarbete i samma utsträckning som kvinnor. Om *au pairs* utför hemarbete i stället så blir det norska och danska kvinnornas uppgift att agera som kvasi-arbetsgivare i form av anlitaandet, arbetsanvisningar och kontroll. Vidare tar man upp att debatten mellan makarna om hemarbetet minskar, vilket förskjuter problematiken utan att lösa den (kap. 5 Fjell).

Kulturella och etniska perceptioner beskrivs i flera kapitel. *Au pairs*, t.ex., ska helst vara unga kvinnor som betecknas som "flickor", ska helst vara från vissa länder (Filippinerna, Tyskland eller de baltiska länderna) och anses inte vara del av familjen även om de bor i samma hus (kap. 2, 3). En känsla av osäkerhet och obehag hos norska kvinnor gentemot *au pairs* beskrivs också (kap. 5). Fackföreningars svårigheter att attrahera invandrade kvinnor stöter på bland annat kulturella hinder i form av en ömsesidig osäkerhet (kap. 11 Hansen).

Vad *global care chains* betyder för de invandrade kvinnornas liv belyses särskilt i kap. 6 (Dahl & Spanger) och kap. 7 (Widding Isaksen). Här presenteras fallstudier av hur kvinnor hanterar det att arbeta i ett annat land än det deras familjer och barn lever i. Här beskrivs kvinnornas strategier att skapa sig ett hem i det nya landet, deras framtidsplaner avseende familj och arbete och hur deras anseende och ekonomiska betydelse ökar i deras familjer i hemlandet.

I kapitel 8 analyserar Platzer svensk migrationspolitik i relation till arbetsmarknadssituation i omsorgsarbeten sedan 1945. Enligt Platzer förändras migrationsbestämmelser efter arbetsmarknadens behov och inte efter till exempel asylsökandes behov.

I kapitel 10 jämförs introduktionen av hembiträden 1944 och skattereduktionen för hushållsnära tjänster 2007 i Sverige. Carlsson analyserar den offentliga argumen-

tationen för och följderna av lagstiftningen avseende arbetsrelaterade rättigheter och möjligheter till professionalisering.

Antologins styrka ligger i mindre grad i teoretiskt nytänkandet eller rigoröst teori-testandet, men snarare i att de enstaka studierna förmår att göra situationen för kvinnor i det nya Norden åskådligt genom kvalitativa studier, samt genom att med ett jämförande perspektiv analysera de lagliga rambetingelserna för migration, sociala och arbetsrelaterade rättigheter som migrerande kvinnor behöver förhålla sig till. Därmed framhäver antologin viktiga perspektiv i diskussionen om välfärden. Än så länge är omfattningen av immigrerande kvinnors arbete relativt begränsat till storstäder och över- och medelklasshem, men antologin visar på en växande trend. Att antologin även ligger mitt i en aktuell internationell diskussion framgår av att ILO tog fram en ny *Domestic Workers Convention* 2011.

Ingrid Grosse, Högskolan Dalarna

Våldets topografier: Betraktelser över makt och motstånd,
Carina Listerborn, Irene Molina & Diana Mulinari (red.),
Stockholm: Atlas, 2011

I ett samhälle finns det vissa drag hos och förutsättningar för den rådande sociala ordningen som inte artikuleras, som inte längre uppfattas som i behov av ideologisk legitimering och som har sjunkit in i den tysta bakgrunden till det samhälleliga livet. Det uteslutna är alltid det som står emot någonting, fästpunkten för varje diskursivt konstituerad normalitet. Foucault kallade som vi minns diskursen för batalj och implicerade därmed att det diskursiva osynliggörandet inte skall betraktas som konsekvensen av det diskursiva systemets abstrakta passivitet, utan som en följd av dess *våld*: ”Vi måste uppfatta diskursen som ett våld vi utövar mot tingen eller åtminstone som en praktik vi påtvingar dem”.

Jag skulle vilja påstå att det är precis detta våld som i sina olika former skärskådas i boken *Våldets topografier: Betraktelser över makt och motstånd*, under redaktörskap av Carina Listerborn, Irene Molina och Diana Mulinari. Bokens övergripande syfte kan ses som ett försök att förbinda beskrivningar av det subjektivt upplevda våldet med en teoretisk förståelse av de praktiker som producerar detta våld. Därmed inte sagt att boken endast fokuserar på våldets subjektiva sida. Nej, i bokens fokus ligger även våldets inte alltid lika synliga, men minst lika grundläggande former: det symboliska och det systemiska våldet. I denna triadiska beskrivning av våldets morfologi, vilken bl.a. hämtar sin inspiration från Slavoj Žižek, består det subjektiva våldet i det konkreta våld som utförs av en tydligt identifierbar aktör, medan det symboliska våldet är det våld som är inbyggt i själva språket. Det systemiska våldet kan i sin tur ses som följderna av strukturella faktorer i det rådande ekonomiska och politiska systemet.

Mångfalden praktiker som kan betecknas som våld ter sig onekligen överväldigande och kan lätt bli teoretiskt ohanterbar. Den röda tråden som löper genom samtliga

av bokens texter utgörs dock av platsen, detta topos som blir till en "samlingspunkt för intrikata sociala maktrelationer" (s. 10), oavsett om det är i form av det sociala rummets materiella manifestationer, de språkliga praktikernas maktspel eller den av hegemoniska diskurser märkta människokroppen.

Boken inleds med kulturgeografen Derek Gregorys analys av USA:s invasion av Irak 2003 och de problem som följt i spåren av ockupationen. Gregory målar upp en bild där den irakiska regeringens omtvistade suveränitet och dess relation till de amerikanska militära insatserna kan ses som en dialektisk rörelse mellan uppror och upprorsbekämpning vilken, med anspelning på Foucaults analys av den pestsmittade staden, har resulterat i att Bagdad gjorts till en anti-stad, präglad av en biopolitik förvriden till sin motsats, en nekropolitik.

I kriminologerna Magnus Hörnqvists och Janne Flygheds text görs en kritisk analys av två inom både den akademiska och den politiska diskussionen framträdande perspektiv på orsakerna till terrorism: det kulturalistiska perspektivet, med fokus på inkommensurabla kulturella värderingar som grunden till konflikter, och utanförskapsperspektivet, med fokus på dylika konflikter som en följd av vad Durkheim skulle sett som bristande social integration.

Forskarna Liz Fekete och Frances Webber visar utifrån en europeisk kontext hur det i flera länder, inklusive Sverige, skapats ett separat straffrättsligt system för utlänningar kännetecknat av hårdare domar, fängelsesegregation och dubbelbestraffning (dvs. utvisning efter avtjänat fängelsestraff). Vi behöver inte blicka långt tillbaka i den europeiska historien för att se de potentiellt ödesdigra följderna av denna "fiendens penologi" baserad på rasistiskt skillnadsgörande.

Kulturgeografen Mustafa Dikeç kontrasterar därefter i sin text upploppen i franska förorter på 80-talet med dem på 90-talet och visar hur de senare, genom ett diskursivt omformulerande och rumsligt stigmatiserande av förorten, har kommit att konstrueras som störande "oväsen" snarare än legitima röster med specifika politiska rättvisanspråk.

Sociologen Diana Mulinari gör sedan en fin analys av antirasistiska aktivisters erfarenheter av statligt våld och kampen om det offentliga rummet. Hon visar bland annat på hur dessa ungdomars politiska motstånd tenderar att framställas som kriminellt och våldsamt, medan de antidemokratiska krafternas symboliska våld på många vis osynliggörs, inte minst genom polisväsendets repressiva agerande.

I kulturgeografen Irene Molinas text om den banala nationalismen och vardagsrasismen hamnar den svenska flaggan på förortsbalkongen i fokus för en diskussion kring den stigmatiserade och rasifierade förorten. Genom en intersektionell analys visar Molina på ett intressant sätt vardagsrasismens emotionella investering i balkongflaggan och hur denna blir till ett uttryck för symbolisk våld i ett specifikt urbant landskap.

Urbanforskaren Carina Listerborn visar skarpsinnigt i sin text hur muslimska kvinnors bärande av slöja på offentliga platser konstrueras som ett problem mot bakgrund av urbana segregationsmönster baserade på subjektivt, symboliskt likväl som systemiskt våld.

I sin analys av hedersvåldsdiskursen och skillnadens politik visar sociologen Mino

Alinia på ett teoretiskt beaktansvärt och innehållsrikt sätt hur den kulturalistiska hedersvåldsdiskursen bidragit till ökad rasifiering i samhället.

Statsvetaren Marcus Lundgren presenterar sedan en intersektionell analys av ett antal dominerande diskurser om mansvåld och visar hur olika skillnadsgöranden grundade i kön, klass och etnicitet tenderar att fragmentera en adekvat förståelse av mäns våld mot kvinnor, fördunkla dess samhälleliga omfattning och förstärka den förskönande bilden av ett jämställt Sverige.

Slutligen har vi historikern Roger Johanssons skildring av de historiska händelser vid Ådalen i Sverige och Haymarket i USA som ledde till uppförandet av monumneten på respektive plats, monument som genom sin symboliskt färgade materialitet och rumsliga lokalisering blir till konkreta manifestationer i nutiden av ett förflutet våld.

Vid sidan om att förutsättningarna för författarnas förhoppning om att antologin skall öppna ”för en mer nyanserad debatt om våldspraktiker” enligt min mening onekligen föreligger, är en av bokens stora förtjänster att samtliga texter på olika sätt, inte alltid explicit men genomgående påtagligt, visar på sprickorna i de hegemoniska diskursernas murar som kringgärdar och genomskär det urbana landskapet. Det är sprickor genom vilka vi kan skymta möjligheterna till andra former av rumsligheter, andra former av kulturella praktiker och mellanmänniska samförstånd – somliga potentiella och ännu inte aktualiserade, andra redan förverkligade men misskända.

Om värdet av en kritisk samhällsanalys ligger i dess förmåga att inte endast blottlägga det förgivettagna, utan även synliggöra osynliggjorda möjligheter genom att visa på det som utesluts när specifika talordningar framträder som normativa inom en diskurs, måste föreliggande bok betraktas som ett synnerligen värdefullt samhällskritiskt arbete.

Lennart E. H. Räterlinck, Sociologiska institutionen & IBF, Uppsala universitet.